Materiały Zachodniopomorskie, Nowa Seria
t. VI/VII: 2009/2010, z. 1: Archeologia, s. 157-202
ISSN 0076-5236

Karolina Czonstke

Biżuteria słowiańska z wczesnośredniowiecznych skarbów bornholmskich[1]

Slavic jewellery from early medieval hoards in Bornholm

The article is devoted to Slavic jewellery from early medieval hoards in Bornholm. The subject has not been discussed so far by scholars on both sides of the Baltic Sea. The aim of the paper is to analyse the jewellery material in terms of the composition of the hoards, the quantity of the material, the forms of deposition of the hoards and their distribution within the island and to search for parallels with Western Slavic lands. The discussed subject serves also as a pretext for reflection on causes and forms of Slavic-Scandinavian relations in the early Middle Ages.

Keywords: Bornholm, jewellery, Slavs, hoards, Slavic-Scandinavian relations

Istnienie kontaktów między południowymi wybrzeżami Bałtyku a Skandynawią jest potwierdzone już od epoki brązu. W okresie od IX do XII wieku związane one były ze szlakami handlowymi biegnącymi wzdłuż Bałtyku między Hedeby a Zatoką Fińską, Wolinem a Birką oraz z działalnością wikingów i korsarzy słowiańskich. Słowianie, a zwłaszcza plemiona Wieletów, Obodrzyców, Pomorzan oraz Polan, utrzymywali związki przede wszystkim z królestwem duńskim (Żak 1967, 212, rys. 4; Filipowiak 1998, 238; Duczko 2000, 35). W przypadku innych krajów skandynawskich, Szwecji (poza Skanią) i Norwegii, były one znacznie słabsze (Filipowiak 1998, 238). Potwierdzają to zarówno źródła historyczne, jak i archeologiczne.

Wiedzę na temat relacji skandynawsko-słowiańskich w okresie wczesnego średniowiecza czerpiemy z kilku źródeł historycznych, m.in. z noty *Descriptio*

---

[1] Artykuł stanowi skróconą wersję pracy magisterskiej zatytułowanej *Ślady kontaktów Słowian Zachodnich z ludnością skandynawską na przykładzie biżuterii z Bornholmu*, napisanej i obronionej pod kierunkiem prof. UG dr. hab. Witolda Świętosławskiego na Uniwersytecie Gdańskim w 2009 roku. W tym miejscu pragnę podziękować wszystkim, którzy przyczynili się do powstania pracy magisterskiej i artykułu, a w sposób szczególny promotorowi, prof. UG dr. hab. Witoldowi Świętosławskiemu, a także dr. Finnowi Ole Nielsenowi, dr Magdalenie Naum i Marii Tuniszewskiej-Ringby za okazaną pomoc i życzliwość.

civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii napisanej przez tzw. Geografa Bawarskiego, *Thietmari merseburgiensis episcopi chronicon* nazywanej Kroniką Thietmara, *Chronica Slavorum* Helmolda, a także *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* Adama z Bremy. Ważnymi źródłami są również sagi, m.in. *Saga o Jomswikingach* oraz *Knytlinga saga*, w których znajdują się bezpośrednie odwołania do relacji między Bornholmczykami a Słowianami. Mają one charakter lakonicznych informacji i opisują przede wszystkim konflikty zbrojne (por. Naum 2004, 6, 136). Znane są przede wszystkim wzmianki o konfliktach duńsko-słowiańskich, których skutki mogły doprowadzić do przemieszczeń większych grup ludności[2]. Poszczególne słowiańskie związki plemienne prowadziły odmienną politykę wobec Królestwa Danii[3]. Charakterystyczną cechą stosunków słowiańsko-duńskich były wzajemne wyprawy łupieżcze, zwłaszcza w 1. połowie XI wieku, w okresie panowania Kanuta I[4], oraz polityka dynastyczna[5].

Na podstawie informacji z wyżej wymienionych źródeł niektórzy badacze zajmujący się historią relacji duńsko-słowiańskich wysnuli wniosek o istnieniu dwóch nurtów tych kontaktów. Pierwszy, o charakterze pokojowym, do-

---

[2] Przykładem może być spór o Rerik z 808 roku pomiędzy Duńczykami a Obodrzycami. Znajdujący się na ziemiach słowiańskich port został zniszczony przez Duńczyków, a ludność słowiańska przesiedlona do duńskiego Hedeby (Strzelczyk 1968, 113). Przyczyną migracji mogła też być banicja lub ucieczka z przyczyn politycznych, jak miało to miejsce w przypadku Haralda Sinozębego, króla duńskiego, który w 2. połowie X wieku sprzymierzył się z Obodrzycami w walce przeciw Świętemu Cesarstwu Rzymskiego Narodu Niemieckiego oraz wspierającym go Sasom (por. Labuda 1953; Czarpiński 1982, 38; Salomon 2005, 436).

[3] Przykładem może być konflikt z 995 roku, będący pierwszym sporem między nowo powstającymi państwami północnymi. Król szwedzki Eryk Segersall (jego żoną była siostra Bolesława Chrobrego) najechał duńskie Hedeby, Otton III wraz z Bolesławem Chrobrym uderzył zaś na Obodrzyców, sprzymierzonych ze Swenem Widłobrodym. Po wstąpieniu na tron szwedzki Olafa Skotkonuga (syn Eryka Zwycięskiego oraz Świętosławy, córki Mieszka I; por. Duczko 2000, 39) do tronu norweskiego zaczął pretendować nowy silny władca, Olaf Tryggvason. Wobec rosnącej potęgi nowego królestwa, władcy Szwecji i Danii skonsolidowali się przeciw niemu i pokonali go w bitwie morskiej na Oresundzie w 1000 roku. Za jedną z przyczyn niepowodzenia władcy norweskiego uznawano nieprzybycie wojsk słowiańskich. Najprawdopodobniej nie chodziło tu o wojska Chrobrego, ale o Słowian połabskich oraz Pomorzan. Konsekwencją bitwy było wstąpienie na tron norweski władcy duńskiego Swena Widłobrodego (Labuda 2002, 231). Jego żoną była wyżej już wspomniana Świętosława, która powtórnie wyszła za mąż. Przymierze polsko-duńskie przetrwało tylko 4 lata. W 1004 roku Swen Widłobrody wypędził Świętosławę, a ta udała się z powrotem do Polski. Przymierze z Bolesławem Chrobrym zostało odnowione dopiero po śmierci Swena Widłobrodego w 1014 roku, kiedy to jego synowie przybyli po matkę do Polski. Do konfliktu między Obodrzycami a Królestwem Danii doszło dopiero w 1. połowie XII wieku.

[4] Kilkakrotnie najeżdżał on ziemie Słowian obodrzyckich oraz Pomorze w odwecie za działalność piracką Słowian (Salomon 2005, 436). Okres jego panowania zaznaczył się licznymi kon-

tyczył wymiany towarowej, handlu i wytwórczości rzemieślniczej, zwłaszcza wyrobu naczyń glinianych. Drugi związany był z piractwem i bezpośrednim zagrożeniem wybrzeży duńskich, zwłaszcza po 1100 roku.

W rekonstrukcji relacji między Bornholmczykami a Słowianami zwraca się uwagę na szczególne znaczenie wyników badań archeologicznych. M. Naum określa to wyraźnie jako *wygodną kombinację dawnych poglądów historiografii i nowszych informacji zdobytych dzięki badaniom archeologicznym*. Zdaniem tej badaczki dzięki archeologii możliwe jest rozpatrywanie tak trudnych zagadnień, jak migracje grup ludności pochodzenia słowiańskiego, a nawet ich osiedlanie się na wyspie (Naum 2004, 138-139). W rozważaniach na temat obecności Słowian na Bornholmie ważnym elementem może okazać się analiza biżuterii ze skarbów tam odkrytych. Podstawą artykułu są niepublikowane materiały z Bornholms Museum w Rønne[6].

„Skarby archeologiczne" – zgodnie z definicją – to *zwarte zespoły zabytków, celowo ukrytych przez właściciela o określonym składzie przedmiotów, najczęściej srebrnych* (Ślaski, Tabaczyński 1959, 7). Większość omawianych tu skarbów bornholmskich została zdeponowana pod kamieniami, w pobliżu dużych drzew lub w obrębie domostw[7]. Monety oraz biżuteria były owijane tkaniną, a następnie wkładane do naczynia ceramicznego (por. Hensel 1952, 296; Hårdh 1996, 35; Lewicki 1989, 29). B. Hårdh podzieliła skarby na trzy kategorie: depozyty sakralne o stałym składzie, depozyty kosztowności oraz depozyty o charakterze okazjonalnym (1996, 23). J. Żak wyróżnił natomiast dwa główne czynniki napływu biżuterii słowiańskiej na wyspę: ekonomiczne oraz pozaekonomiczne (1967, 56). Do pierwszej kategorii zaliczył łupy wojenne oraz depozyty związane z działalnością piracką, a także przypadkowe zdobycze z rozbitych statków. Nie wykluczył też związku z hipotetycznym osadnictwem słowiańskim na Bornholmie, będącym wynikiem przymusowej lub

---

fliktami zbrojnymi, a także zbliżeniem polityki Królestwa Danii do Świętego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego. Królestwo Danii, osłabione po wojnach Kanuta I, pod rządami Magnusa Dobrego stało się celem najazdów słowiańskich. W 1043 roku władca duński w odwecie spalił Wolin, a w bitwie pod Lyrkos na południu Półwyspu Jutlandzkiego pokonał w 1044 roku Słowian połabskich (Czarpiński 1982, 47; Wachowski 2000, 98-100).

[5] Liczne związki małżeńskie między władcami skandynawskimi a słowiańskimi służyły zawieraniu sojuszy politycznych. Przykładami mogą być małżeństwa księżniczki Telavy i Świętosławy.

[6] Na temat znalezisk archeologicznych z Bornholmu patrz Skovmand 1942; Żak 1961; Kostrzewski 1962; Jensen 1992; Hårdh 1996; Wagnkilde 1999; Stanisławski 2000; Naum 2004; 2006; 2008.

[7] Informacja ustna Finna Ole Nielsena, kustosza zbiorów archeologicznych w Bornholms Museum w Rønne.

dobrowolnej kolonizacji[8]. Napływ słowiańskiej biżuterii na Bornholm mógł być również wynikiem dalekosiężnych kontaktów handlowych.

Na Bornholmie zarejestrowano od 1989 roku 33 skarby, sześć z nich zawiera elementy słowiańskie[9]: Dammegård (X-XI wiek)[10] i Store Gadegård (1. połowa XI wieku), par.[11] Pedersker; Englyst, par. Østemarie (XI-XII wiek); Kannikegård, par. Vestemarie; Munkerup, par. Åker (2. połowa X-XII wiek); Paeregård, par. Olster (1. połowa XI do końca XI wieku)[12] (ryc. 1). Ponadto zostały uwzględnione pojedyncze znaleziska luźne z siedmiu stanowisk, które mogły stanowi część skarbów: Baggård, par. Klemensker; Landegård, par. Klemensker; Landegeby, par. Bodilsker; Norre Sandegård, par. Østelars; Veste Pilegård, par. Klemensker; Munkegård, par. Poulsker; Store Klintegård, par. Vestemarie (X do 2. połowy XIII wieku)[13]. Depozyty wydatowano na podstawie znajdujących się w nich fragmentów biżuterii i części monet[14].

---

[8] Należy również zwrócić uwagę na odmienny charakter wczesnośredniowiecznego osadnictwa na obszarze Bornholmu w stosunku do południowych wybrzeży Bałtyku. Nie tworzyły się tam zwarte osady, ale mniejsze jednostki w postaci pojedynczych gospodarstw organizujących się w niewielkie grupy lub małe osady rybackie. Widoczne jest to w toponomastyce, w postaci charakterystycznej końcówki *gård* oznaczającej gospodarstwo (Stanisławski 2000, 109).

[9] Nie zostały tu uwzględnione wszystkie z 33 skarbów z Bornholms Museum w Rønne, m.in.: Skjeppingegård, par. Rø; Kongens Udmark, par. Vestemarie; Munkegård, par. Ibsker; Jydegård I i Bolbygård, par. Klemensker; Bakkegård/Agerbygård, par. Olsker; Store Frigård, par. Østemarie; Frostegård, par. Åker; Nørremølle, par. Nexø, które znajdują się w National Museum w Kopenhadze, gdzie poddawane są konserwacji, co uniemożliwia obecnie ich analizę. Będą przedmiotem osobnego artykułu.

[10] Dokładne datowanie osad-gospodarstw, z jakich pochodzą zamieszczone w artykule skarby, nie jest obecnie możliwe, ze względu na stan badań. W przeważającej większości nie zostały one do tej pory opracowane, a ich dokładniejsza analiza wybiega poza ramy tego artykułu. Niemniej jednak w przypadku gospodarstw Dammegård i Store Gadegård, par. Pedersker, została zarejestrowana ciągłość osadnicza od okresu wikińskiego do czasów średniowiecza (Naum 2004, 115-119). Są to osady o długiej chronologii. Warty odnotowania jest również fakt, że w XI wieku można na nich zaobserwować znaczący napływ i wręcz dominację ceramiki o cechach słowiańskich, a szczególnie typu Vipperow (Naum 2004, 127). Podobny trend jest zauważalny na prawie całym obszarze wyspy. Datowanie to pokrywa się z chronologią skarbów znalezionych w pobliżu wspomnianych osad. Ponadto warto także wspomnieć, że materiał zabytkowy o cechach słowiańskich (biżuteria, ceramika) odkryty na cmentarzysku Ndr. Grødbygård, par. Åker, pochodzi również z XI wieku (cmentarzysko datowane na okres między 1000 a 1100 rokiem) (Naum 2004, 200).

[11] Par. – parafia.

[12] Skarb nie został jeszcze opracowany i opublikowany. Informacje o datowaniu monet pochodzą z Bornholms Museum w Rønne.

[13] Całość materiału została przedstawiona w załączonym katalogu.

[14] W omawianych zespołach, mimo wystąpienia numizmatów, niestety niemożliwe było określenie *terminus post quem* ukrycia danego depozytu – ze względu na stan badań. Monety z omawianych

Analizując elementy słowiańskie w skarbach bornholmskich, należy również zwrócić uwagę na współwystępujące z nimi elementy o proweniencji skandynawskiej, a zwłaszcza na ich wzajemne relacje ilościowe (wykres 1).

Biżuteria słowiańska w skarbach z wyspy została podzielona na: ozdoby głowy, do których zaliczono zausznice oraz kabłączki skroniowe, ozdoby szyi – zawieszki, lunule i paciorki, oraz ozdoby ręki – pierścionki taśmowate. Za wiodącą typologię dla wszystkich typów ozdób została uznana monografia H. Kóčki-Krenz *Biżuteria północno-zachodnio-słowiańska we wczesnym średniowieczu* z 1993 roku (wykres 2). W przypadku pierścionków nie było możliwe jednoznaczne określenie ich proweniencji, ponieważ zarejestrowane formy powszechnie występowały i w słowiańskim i skandynawskim kręgu kulturowym. Do oddzielnej kategorii zostały zaliczone kaptorgi, które były najsłabiej reprezentowane. Najpowszechniejszym elementem biżuterii były zausznice oraz paciorki[15]. Pozostałe ozdoby w postaci kabłączków skroniowych oraz zawieszek/lunul wystąpiły w mniejszej liczbie.

Zausznice

Zausznice zostały znalezione w pięciu z sześciu analizowanych tu skarbów: Dammegård, par. Pedersker; Englyst, par. Østemarie; Munkerup,

---

tu skarbów nie doczekały się jeszcze opracowania numizmatycznego, a jedynie w niektórych przypadkach datowania wstępnego, termin ich opracowania nie jest bliżej znany. Ponadto, podczas opracowywania przeze mnie materiału, znaczna część monet podlegała konserwacji, co dodatkowo uniemożliwiło ich pełen opis. Dlatego też depozyty zostały wydatowane na podstawie znajdującej się w nich biżuterii, a chronologia skarbów podana jest w przedziałach czasowych. Należy również podkreślić, że głównym celem podejmowanego przeze mnie tematu było opracowanie niepublikowanego do tej pory materiału zabytkowego w postaci biżuterii, jej rozmieszczenie w obrębie wyspy oraz formy deponowania. Biżuteria stanowi jednocześnie pretekst do zastanowienia się nad drogami i przyczynami jej napływu na wyspę, a także możliwą obecnością tam ludności pochodzenia słowiańskiego.

[15] W skarbach srebrnych z terenów Słowiańszczyzny również możemy zaobserwować duży udział paciorków oraz zausznic srebrnych, czego przykładami mogą być znaleziska m.in. z Obry Nowej, pow. Wolsztyn (Felczak, Malarczyk, Małachowska 1997, 1-26), Nowej Huty-Pleszowa, (Reyman 1987, 121-172; 1988, 131-147), Piasków-Dramina, pow. Kamień Pomorski (Kiersnowscy 1959, 80-81), w których zabytki te stanowią większość. Lunule i kaptorgi są słabiej reprezentowane, kabłączki skroniowe natomiast występują sporadycznie. Warto też zwrócić uwagę na fakt, że również pod względem składu monet skarb Paeregård, par. Olsker (950 monet, w tym duńskie, szwedzkie, angielskie, niemieckie, dirhamy arabskie, 2 polskie i 1 księcia kijowskiego Jarosława) przypomina skarby z Obry Nowej (320 całych egzemplarzy, 288 fragmentów, w tym monety duńskie, niemieckie, angielskie, arabskie, italskie, polskie, czeskie, węgierskie) (Reyman 1988, 138-143), Nowej Huty-Pleszowa (monety skandynawskie, niemieckie, arabskie) (Felczak, Malarczyk, Małachowska 1997, 4-5), czy Piasków-Dramina, pow. Kamień Pomorski (monety skandynawskie, niemieckie, arabskie) (Kiersnowscy 1959, 80-81).

par. Åker; Paeregård, par. Olsker; Store Gadegård, par. Pedersker (wykres 3). Zespoły te posiadają krótszą chronologię (X-XII wiek). Ogółem odkryto 25 zausznic[16], część z nich wystąpiła w całości (9 egz.), jednak przeważającą liczbę stanowiły fragmenty (16 egz.). Najbardziej rozpowszechnionymi typami tej kategorii zabytków są zausznice gwiaździste (ryc. 2:2), z paciorkami cylindrycznymi (ryc. 2:3A-B), zawieszkami na łańcuszkach (ryc. 2:7A-B). Drugie w kolejności są zausznice typu Świątki (ryc. 2:1) oraz koszyczkowate (ryc. 2:5). Zausznice z 3 paciorkami ażurowymi (ryc. 2:8) oraz z wisiorkiem wiaderkowatym (ryc. 2:9C [?]) mają niewielki udział w znaleziskach. Największy odsetek zabytków stanowią jednak zausznice nieokreślonego typu (ryc. 2:9A-B). Całe zabytki wystąpiły tylko w skarbach Paeregård, par. Olsker (8 egz.) oraz Englyst, par. Østemarie (1 sztuka), przy czym tylko w pierwszym z wymienionych zespołów wystąpiły parami. Typologicznie należały do grup zausznic gwiaździstych, typu Świątki, koszyczkowatych i z paciorkami cylindrycznymi. W skarbie Englyst, par. Østemarie zarejestrowano jedną całą zausznicę gwiaździstą. Wszystkie przytoczone tutaj typy ozdób były popularne na obszarze Słowiańszczyzny Zachodniej, w Wielkopolsce, na Kujawach, w Polsce Centralnej, na Mazowszu, Pomorzu, Śląsku, w Meklemburgii i Brandenburgii.

Kabłączki skroniowe

Kabłączki skroniowe wystąpiły tylko w dwóch skarbach (wykres 3); w Munkerup, par. Åker (2. połowa X do XII wieku) (ryc. 2:10C) i Kannikegård, par. Vestemarie (X do 2. połowy XIII wieku) oraz w dwóch znaleziskach luźnych: w Veste Pilegård, par. Klemensker (ryc. 2:10A) i Landegeby, par. Bodilsker (ryc. 2:10B). Dwa pierwsze egzemplarze wykonane ze srebra należą do odmiany IIIA, pozostałe dwa, również srebrne, należą kolejno do typów IIIc i IIIA. Wszystkie wyżej opisane typy kabłączków rozpowszechnione są na obszarze całej Słowiańszczyzny północno-zachodniej.

Ozdoby szyi (paciorki, zawieszki, lunule)

Wśród ozdób szyi wystąpiły paciorki, zawieszki oraz lunule (wykres 4). Grupa ta zawierała 31 elementów, z czego 84,6% stanowiły fragmenty paciorków, natomiast całe okazy to 15,4%. Ogółem wystąpiło 27 paciorków srebrnych i jeden z karneolu. Ponadto zarejestrowano też jedną zawieszkę dzwoneczkowatą (ryc. 3:2) oraz trzy lunule odmiany I (ryc. 3:1A-B) i II (ryc. 3:1C). Zostały one znalezione w trzech skarbach: Dammegård, par. Pedersker; Paeregård, par. Olsker; Englyst, par. Østemarie. Najliczniejszą kategorię repre-

[16] Typologie wszystkich ozdób wg H. Kóčki-Krenz (1993).

zentowały paciorki z guzkiem (ryc. 3:9A-B) oraz paciorki z wybrzuszeniem (ryc. 3:6B). Mniej liczne były paciorki owalne (ryc. 3:4). Najmniejszą grupę tworzyły paciorki owalne wieloboczne (ryc. 3:5) oraz cylindryczne (ryc. 3:10). Większość z zabytków można datować na XI wiek. Największa liczba i różnorodność paciorków cechuje skarby z Paeregård, par. Olsker (cztery rodzaje) oraz Store Gadegård, par. Pedersker (dwa rodzaje). Opisane wyżej paciorki były powszechne na całym obszarze Słowiańszczyzny północno-zachodniej, a obszar ich szczególnej koncentracji stanowiły Wielkopolska, Pomorze Zachodnie, Meklemburgia, Polska Centralna i Południowa.

Jedyną zawieszkę dzwoneczkowatą wykonaną z brązu znaleziono w skarbie ze Store Gadegård, par. Pedersker, datowanym na XI wiek. Zawieszki tego typu popularne były na terenie całej Słowiańszczyzny północno-zachodniej. Lunule odmiany I, zachowane w pojedynczych fragmentach, zostały znalezione w skarbach z Paeregård, par. Olster; Englyst, par. Østemarie i Dammegård, par. Pedersker. Okazy odmiany II wystąpiły w skarbie z Dammegård, par. Pedersker (2 fragmenty) i są datowane na XI wiek. Miejsce ich pochodzenia to obecne tereny wschodniej Polski. Lunule odmiany I również można datować na XI wiek. Powszechne były na całym obszarze Słowiańszczyzny północno-zachodniej.

Ozdoby ręki

Do ozdób ręki zostały zaliczone pierścionki taśmowate (ryc. 4). Jeden tego typu egzemplarz wystąpił w postaci znaleziska luźnego na stanowisku Landegård par. Klemensker (wystąpił w zespole z paciorkiem ażurowym). Wykony został ze srebra. Miał on postać prostej, niezwiniętej i niezdobionej obłej taśmy. Tego typu ozdoby na terenie Słowiańszczyzny północno-zachodniej występowały w X-XIV wieku, a ich apogeum miało miejsce w 2. połowie X-XIII wieku. Obszary ich szczególnej koncentracji stanowią cmentarzyska i stanowiska osadowe z terenów turyńskich i ze wschodniego Mazowsza[17].

W skarbie z Paeregård, par. Olsker, został ponadto znaleziony 1 fragment kaptorgi trapezowatej (ryc. 5:1). Na terenie Słowiańszczyzny północno-zachodniej ozdoby tego typu najczęściej występowały na Śląsku, w Wielkopolsce, Małopolsce, w Polsce Centralnej i na Pomorzu. Ich występowanie przypada na koniec X-początek XII wieku (Hensel 1952, 288, rys. 283; Ślaski, Tabaczyński 1958, 21; Kóčki-Krenz 1993, 86-87) (wykres 5)[18].

---

[17] Na terenie Bornholmu większość odkrytych pierścionków to znaleziska luźne, co uniemożliwia jednoznaczne określenie ich proweniencji oraz precyzyjne datowanie.

[18] Stanowiska z wykresu 5 są datowane następująco: Piaski-Dramino, pow. Kamień Pomorski – skarb zdeponowany po 950 roku; Uść, pow. Chełmno – skarb zdeponowany po 970 roku; Wicimice, pow. Łobez – skarb zdeponowany po 996 roku; Wolin XVII – skarb zdeponowany

W okresie od X do XIII wieku mamy do czynienia ze zmiennym udziałem procentowym zabytków słowiańskich w stosunku do przedmiotów skandynawskich w opisywanych zespołach z Bornholmu. W skarbach najwcześniejszych, datowanych na X wiek (Dammegård, par. Pedersker; Munkerup, par. Åker), relacja omawianych elementów kształtuje się na podobnym poziomie i oscyluje w granicach 12,5%. Od XI do XII wieku widoczny jest wzrost udziału elementów słowiańskich – od 11,8 do 30,6%, zwłaszcza w skarbach z Paeregård, par. Olsker czy Kannikegård, par. Vestemarie. Fakt ten można chyba z dużą ostrożnością uznać za przejaw wzmożonej działalności handlowej po obu stronach Bałtyku, a być może zwiększenia aktywności ludności pochodzenia słowiańskiego na wyspie lub napływie nowych przybyszy.

Udział przedmiotów o proweniencji słowiańskiej zmniejsza się w zespołach o szerszej chronologii, datowanych na okres od X do XIII wieku, m.in. w Kannikegård, par. Vestemarie, przy jednoczesnym wzroście liczebności przedmiotów pochodzących ze Skandynawii, wśród których można wyróżnić wykonane z brązu zapinki równoramienne, z zakończeniami zoomorficznymi oraz z zakończeniami ażurowymi, a także trzewiki mieczy i sprzączki D-kształtne. Znaczną część skarbów z najstarszego okresu stanowią również przedmioty o nieokreślonej proweniencji oraz srebrne siekańce[19].

W przypadku ozdób słowiańskich najpowszechniej występują zausznice oraz paciorki srebrne (wykres 6). Znajdowały się one w 5 z 6 skarbów datowanych na wieki od X do XII w Munkerup, par. Åker; Paeregård, par. Olsker; Store Gadegård; Dammegård, par. Pedersker; Englyst, par. Østemarie. Brak ich natomiast w skarbach o dłuższej chronologii. Być może w ich miejsce pojawiają się kabłączki skroniowe (Kannikegård, par. Vestemarie)[20]. Obecność zawieszek oraz

---

w X wieku; Dargocice, pow. Kołobrzeg – skarb zdeponowany po 1011 roku; Dobra, pow. Nowogard – skarb zdeponowany po 1015 roku; Stajkowo, pow. Kołobrzeg – skarb zdeponowany po 1047 roku; Tuherow, Kr. Greifswald – skarb zdeponowany po 1057 roku; Dąbrowa, pow. Sępolno Krajeńskie – skarb zdeponowany po 1074 roku; Quermenthen, Kr. Rathenow – skarb zdeponowany po 1024 roku; Poczdam-Golm, Kr. Poczdam – skarb zdeponowany po 1079 roku; Blowatz, Kr. Wismar – skarb zdeponowany w XI/XII wieku (Łęga 1930, tabl. XXIX, ryc. 156, tabl. XXIX, ryc. 155, tabl. XXX, ryc. 164-167, tab. XXXII, ryc. 175, tab. XXXIV, ryc. 186 tabl. XXXVI, tabl. XXXVII, ryc. 191-192, tabl. XLI, ryc. 222; Kiersnowscy 1955, 5-54; 1959, 35-40, 49-50, 80-82, 98-99, 105-107, 110-111, 118, 122-123; Kiersnowski 1964, 28, 53, 56).

[19] Trzeba także podkreślić powszechne występowanie monet, zarówno europejskich, jak i arabskich (Lewicki 1989, 32-33), które nie są przedmiotem tego opracowania. Ich liczba waha się od kilku do kilkuset sztuk w skarbie (Paeregård, par. Olsker – około 950; Skovangen, par. Nylars – 644) (Hårdh w druku, 1-12). Początków tego zjawiska można upatrywać w XII wieku, swoje apogeum osiąga ono w XIII stuleciu.

[20] Na terenie Słowiańszczyzny od XII wieku widoczny jest wyraźny, powolny zanik zausznic.

lunul chronologicznie pokrywa się z czasem występowania w skarbach zausznic, czyli przypada na wieki od X do XII. Z czasem ich udział w depozytach rośnie.

Paciorki srebrne występują zarówno w skarbach o długiej, jak i krótkiej chronologii. Brak ich tylko w depozycie z Kannikegård, par. Vestemarie. Najbardziej powszechne są w skarbach z XI i początku XII wieku, jednak ulegają stopniowemu zanikowi od połowy XII i w XIII wieku.

Skarby bornholmskie wykazują pewne analogie do skarbów z terenu Słowiańszczyzny Zachodniej (por. wykres 5), czego wyrazem jest m.in. sposób ich deponowania i skład. Wyraźny jest w nich udział monet (Ślaski, Tabaczyński 1958, 72), a także siekańców srebrnych, tak jak ma to miejsce na terenach Pomorza. Typy biżuterii również wykazują nawiązania do terenów Słowiańszczyzny, a zwłaszcza Połabia, Meklemburgii, Pomorza i Wielkopolski[21]. Na Bornholmie obserwujemy znaczący udział zausznic i paciorków srebrnych, a także lunul i kabłączków – ozdób typowo słowiańskich. Struktura skarbów nie jest stała, niemniej jednak możemy zaobserwować pewne reguły ich komponowania. Podobnie jak na Słowiańszczyźnie Zachodniej, mamy tu do czynienia ze zjawiskiem stopniowego wzrostu udziału kabłączków skroniowych oraz pierścionków w XI wieku, tak jak ma to miejsce w przypadku skarbów z Dąbrowy, pow. Sępolno Krajeńskie (Kiersnowscy 1959, 37-38) czy Stojkowa, pow. Kołobrzeg (Kiersnowscy 1959, 98-99), a powolnym zanikiem zausznic. W strukturze skarbów bornholmskich jest zauważalna nieznaczna przewaga przedmiotów skandynawskich, którą należy tłumaczyć miejscem deponowania skarbów.

W skarbach z terenów Słowiańszczyzny Zachodniej oraz Bornholmu przeważały fragmenty ozdób oraz siekańce, tylko w nielicznych przypadkach mamy do czynienia z przewagą całych zabytków, czego przykładem są skarby z Wolina (wykres 7-8). Wskazywać może to na ekonomiczny charakter skarbów – biżuteria mogła stanowić środek płatniczy (Albrycht-Rapnicka 1975, 317). Wykonana ze srebra, pełniła istotną rolę w systemie ekonomicznym. Przyczyniała się do tego jej waga oraz kruszec, z jakiego została wykonana. Jej dodatkowym atutem mógł być fakt, że stanowiła element obcy na wyspie, co podnosiło jej atrakcyjność jako środka wymiany. Mogła również podkreślać

[21] Przykładami mogą być skarby: Dzierżnica II, pow. Środa – skarb zdeponowany po 962 roku; Zalesie, pow. Słupca – skarb zdeponowany po 976 roku; Murczyn, pow. Żnin – skarb zdeponowany po 999 roku; Lisówek pow. Rzepin – skarb zdeponowany po 1011 roku; Majków, pow. Kalisz – skarb zdeponowany po 1016 roku; Maszenice, pow. Inowrocław – skarb zdeponowany po 1039 roku (Ślaski, Tabaczyński 1959, 19, 25-26, 34-37, 39-42, 43-44, 72; Dekówna, Reyman, Suchodolski 1974).

status jej posiadacza. J. Tambor zwraca również uwagę na formę biżuterii płatniczej. Dzieli on ozdoby na masywne – naszyjniki, bransolety, naramienniki, oraz filigranowe – mniejsze i delikatniejsze, jak np. paciorki, zausznice, wykonane metodami granulacji, filigranu. Rolę pieniężną jego zdaniem miała pełnić pierwsza z wymienionych kategorii ozdób. Druga, ze względu na małą wagę oraz na koszty związane z jej wykonaniem, bardzo rzadko znajdowała się w obiegu pieniężnym. Następowało to jedynie w przypadkach bardzo dużego zapotrzebowania na metal szlachetny, przy jednoczesnym braku pieniądza kruszcowego (Tambor 1989, 13, 28-29). Warto zaznaczyć, iż w największym odsetku ozdoby zdobione filigranem wystąpiły w skarbach datowanych na lata 990-1035 (Tambor 1989, 22-23).

W X wieku zauważalny jest wzrost udziału siekańców w depozytach z obszarów Skanii, Bornholmu i Pomorza. Zjawisko to mogło być spowodowane degradacją wartości srebra bądź jego niedoboru wynikającego z peryferyjnego położenia w stosunku do rynków zachodnioeuropejskich. Zanik siekańców na omawianym obszarze można datować na koniec XI wieku (Tambor 1989, 15). Zdaniem W. Łęgi siekańce miały stanowić środek płatniczy w wymianie dalekosiężnej, a nie lokalnej. Mogłoby to wyjaśniać ich znaczącą liczbę na Bornholmie oraz Pomorzu, a także duży udział przedmiotów o proweniencji słowiańskiej na wyspie (Łęga 1930, 338-343).

Skarby biżuteryjne nie miały, jak się wydaje, wyłącznie charakteru ekonomicznego. Warto zwrócić uwagę na ich kultowe znaczenie. Przykładem może być skarb z Dargocic pow. Kołobrzeg, w którym również znajdowały się fragmenty ciętej biżuterii. Skarb został owinięty tkaniną i zdeponowany w naczyniu ceramicznym, na szyjce którego znajdował się srebrny naszyjnik (Kiersnowscy 1959, 35-36). Za taką wykładnią przemawia również fakt zbliżonej struktury znacznej części skarbów z Bornholmu i terenu Słowiańszczyzny, co może wynikać, jak już wspomniałam, z pewnych preferencji albo wręcz reguł ich komponowania związanych ze strefą *sacrum*.

O szczególnym znaczeniu skarbów mogą również świadczyć miejsca ich deponowania. Często są to obszary graniczne, takie jak wzgórza, puszcze, tereny znajdujące się poza osadą. Oddzielają one przestrzeń przyjazną człowiekowi (dom, osada, terytorium plemienne) od obcej, pozostającej w stanie chaosu, w której nie ma możliwości bezpośredniego kontaktu z *sacrum*, np. las, jezioro[22]. Związane jest to z dualistycznym postrzeganiem przestrzeni przez

[22] Np. skarb z Hiddensee na Rugii, zdeponowany przy brzegu morskim (Kiersnowski 1964, 39; Kowalewski 2001, 67), skarb z Klempenow, Kr. Demmin, zdeponowany między brzegiem jeziora Tollensee a grodziskiem (Kiersnowski 1964, 40), skarb z Warlin, Kr. Neubrandenburg,

ludność słowiańską, jak i skandynawską, oraz z opozycją „swój-obcy" widoczną w obu kręgach kulturowych. Deponowanie skarbów możemy interpretować jako bezpieczne ukrywanie zbioru przedmiotów wykonanych z kruszcu o „nieczystym" charakterze, obarczonym tabu, który zmuszał ich właścicieli do zabezpieczenia się przed nimi (Kowalewski 2001, 76). Wyrazem tego mogły być naczynia ze srebrem nakrywane kamieniami, głazami. Przykładem jest skarb z Klein Roscharden I, Kr. Kloppenburg, który został złożony w wydrążonej w skale dziurze i przykryty kamieniem (Kiersnowski 1964, 74-75) lub depozyt z Bogucina, pow. Kołobrzeg, który odnaleziono na polu pod głazami (Kiersnowscy 1959, 34). Skarby mogły być również rodzajem ofiar, danin, których celem było np. magiczne zabezpieczanie ekumeny ludności żyjącej na danej przestrzeni, odnawianie lub zaznaczanie granicy (Kowalewski 2001, 76). Mogą być również wyrazem szczególnego charakteru miejsca, w obrębie którego zostały zdeponowane. Przykładem jest seria skarbów Wolin I, II, IV, V, ukrytych na Srebrnym Wzgórzu na Wolinie (Kiersnowscy 1959, 119-120). Kumulacja w tym miejscu kilku depozytów, która nastąpiła na przestrzeni krótkiego odcinka czasu, może świadczyć o wyjątkowym znaczeniu tego obszaru. Jego ranga mogła ulec degradacji z biegiem czasu ze względu np. na działanie sił natury, które przyczyniło się do trudniejszego dostępu do tych miejsc. Widocznym przejawem magicznego znaczenia takich przestrzeni mogą być depozyty złożone na większej głębokości (Kowalewski 2001, 74-75). Skarby były również składane w miejscach szczególnych, np. już użytkowanych przez wcześniejsze społeczności, jak np. Kania, pow. Stargard, gdzie skarb datowany na X wiek odnaleziono w grobie megalitycznym (Kiersnowscy 1959, 55).

Skarby znajdowane na Bornholmie były deponowane w podobny sposób jak na Słowiańszczyźnie. Znajdowano je często w gospodarstwach, w domach, tak jak np. ma to miejsce w przypadku skarbu z Nowej Huty-Pleszowa (Reyman 1988, 132, rys. 1) – pod podłogą lub pod kamieniami. Znamienne jest w tym ostatnim przypadku, że były ulokowane pod głównym słupem budynku[23]. Obszar zamieszkiwany przez ludzi, który jest dla nich przyjazny, określany był przez Skandynawów jako *Midgard* („środkowy dom"), przeciwstawną zaś, wrogą im przestrzeń, od której próbowali się oddzielić, zamieszkiwaną przez dziwne istoty, nazywano *Utgard*, „coś co się znajduje poza domem"

położony na wzgórzu (Kiersnowski 1964, 67), skarb z Grzybowa, pow. Kołobrzeg, odnaleziony w torfowisku (Kiersnowscy 1959, 51), skarb z m. Świątki, pow. Myślibórz, znaleziony nad brzegiem jeziora Bagnięć (Kiersnowscy 1959, 103).

[23] Stan badań nie pozwala stwierdzić, czy skarby znajdowały się również poza granicami osad.

(Kowalewski 2001, 66-67). Sam dom, jako budynek, może stanowić symbol mikrokosmosu, będącego tak samo uporządkowanym i rządzącym się tymi samymi prawami, co jego wielki pierwowzór (Banaszkiewicz 1986, 449). Zatem główny, środkowy słup domu, pod którym deponowano skarby, możne budzić skojarzenia z kosmicznym drzewem życia – *Yggdrasil* (Piekarczyk 1979, 83-85) lub z *axis mundi*. Symbolizował zatem centrum wszechświata, miejsce styku światów oraz zapewniał ład i harmonię między nimi (Szyjewski 2003, 80-83), nadając złożonym pod nim depozytom pewne znaczenie sakralne, a nie tylko ekonomiczne.

Co do formy deponowania skarbów w okresie od X do XII wieku na Bornholmie, tylko w pojedynczych przypadkach depozyty nie zostały złożone w naczyniach słowiańskich[24] (Hensel 1952, 312). Jest to związane z dużą popularnością i powszechnością tego typu ceramiki.

Pod względem rozmieszczenia geograficznego większość skarbów oraz biżuterii odkryto na południu i południowym zachodzie wyspy (oprócz Paeregård, par. Olsker). Trzy z nich znalezione zostały na zachodnim wybrzeżu wyspy. Koncentracja skarbów i znalezisk luźnych na południu Bornholmu może być związana z lepszą dostępnością wybrzeży dla cumujących łodzi, ze względu na łagodne brzegi i piaszczyste plaże. W tym miejscu należy zaznaczyć, że większość przedmiotów znalezionych „luźno" mogła również pochodzić ze skarbów[25]. Jednak ze względu na stan badań nie jest możliwa jednoznaczna ocena tych znalezisk (większość zabytków pochodzi ze znalezisk dokonanych detektorem). Godny uwagi jest fakt pokrywania się obszaru występowania biżuterii z terenem występowania ceramiki słowiańskiej[26] – liczniej na południu wyspy niż na północy. Zgadzam się z hipotezą M. Naum, że duże zagęszczenie tych zabytków może przemawiać za potencjalnymi śladami osadnictwa słowiańskiego na południu wyspy. Jednak aby w pełni potwierdzić tę koncepcję,

---

[24] Zwanych też bałtyckimi, w literaturze skandynawskiej określane jako „Baltic ware".

[25] Informacja ustna Finna Ole Nielsena, kustosza Bornholms Museum w Rønne.

[26] Należy zwrócić uwagę na fakt, że na wyspie mamy także do czynienia z dużym odsetkiem ceramiki o cechach słowiańskich (wykonywanej na kole). Ceramika ta ma również analogie na południowych wybrzeżach Bałtyku (Pomorze Zachodnie, Meklemburgia, Połabie, a szczególnie w Wolinie, Szczecinie i na Rugii), zarówno pod względem techniki wykonania, jak i morfologii (Hensel 1952, 311; Leciejewicz 2007, 336). Na Bornholmie pojawiła się na przełomie X i XI wieku, wypierając nieomal w ciągu kilku dekad ceramikę „wikińską". Przetrwała na wyspie do połowy XIII wieku. Podobnie jak w przypadku skarbów, miejscami jej szczególnej koncentracji są stanowiska w południowej części wyspy, a szczególnie parafie Åker, Klemensker oraz Pedersker. Naczynia mogły być wytwarzane w kilku gospodarstwach, a następnie dystrybuowane do osad satelitarnych, tak jak miało to miejsce m.in. u Słowian na wybrzeżach południowobałtyckich (por. Naum 2008, 127, 139; Stanisławski 2000, 112).

niezbędne są wnikliwe badania osadnictwa słowiańskiego na Bornholmie (Naum 2008, 127 n.).

Jak widać, na Bornholmie zauważalny jest duży odsetek zabytków o proweniencji słowiańskiej datowanych na okres od X do XII wieku, które przemawiają za obecnością Słowian na wyspie. Najprawdopodobniej mogli oni pochodzić z terenów Połabia, Meklemburgii, Pomorza Zachodniego. Biżuteria w skarbach była deponowana w sposób analogiczny jak u Słowian nadbałtyckich: do glinianego naczynia wyłożonego materiałem były wkładane monety zachodnioeuropejskie, dirhamy, ozdoby słowiańskie, skandynawskie oraz złom srebrny. Znaczący udział monet, srebrnych siekańców, fragmentów biżuterii i sposób ich deponowania nie pozwalają jednoznacznie rozstrzygnąć, czy omawiane skarby miały charakter ekonomiczny, czy też sakralny. Pod względem struktury i składu analizowane w pracy skarby stanowią analogię dla depozytów z wyżej wspomnianych terenów. Deponowane były w obrębie osad, w domach pod głównym słupem albo w miejscach charakterystycznych, np. pod głazami (Kowalewski 2001, 65).

Warto również zwrócić uwagę, że naczynia ceramiczne wykonane w technice i stylistyce słowiańskiej mogły w większości trafić na wyspę drogą wymiany handlowej. Jednak bardzo duży ich odsetek, jaki znajduje się na Bornholmie, pozwala wysnuć wniosek, że były one produkowane na miejscu przez przybyłych z południowych wybrzeży Bałtyku wykwalifikowanych garncarzy lub przez lokalną ludność, która mogła nauczyć się nowej techniki produkcji od słowiańskich przybyszy. Tak jak już wcześniej wspominałam, naczynia te nawiązują technologicznie szczególnie do ceramiki z Wolina, Szczecina i Rugii, co może wskazywać, że ludność, która przybywała na Bornholm, z dużym prawdopodobieństwem mogła pochodzić z tych terenów. Znamienny jest również fakt, że na cmentarzysku Ndr. Grødbygård, par. Åker[27], w znacznej liczbie grobów zarejestrowano także biżuterię i ceramikę o proweniencji słowiańskiej.

To wyraźne nagromadzenie znalezisk o cechach słowiańskich w postaci biżuterii, ceramiki, elementów wyposażenia grobowego, zwłaszcza występujących na południu wyspy, może sugerować obecność na tym obszarze grupy lub grup ludności słowiańskiej lub też społeczności związanej ze Słowianami. Przybysze z południa mogli stanowić autonomiczną część społeczności żyjącej na Bornholmie lub też obie grupy mogły tworzyć osady o strukturze społecznej zbliżonej do Wolina, w których mieszkali zarówno Skandynawowie, jak i Słowianie.

[27] Wyniki analizy biżuterii, ceramiki naczyniowej oraz form pochówków zarejestrowanych na cmentarzysku Ndr. Grødbygård, par. Åker, zostaną przedstawione w odrębnym artykule poświęconym obecności słowiańskich elementów kulturowych w Skandynawii.

Katalog biżuterii ze skarbów i znalezisk tzw. luźnych

Tabela 1. Biżuteria ze skarbu z Dammegård, par. Pedersker
Table 1. Jewellery from the Dammegård hoard, Pedersker parish

Kategoria Category	Typ Type	Surowiec Raw material	Chronologia Chronology	Liczba Total	Uwagi Rycina Remarks Figure
zausznice	półkolista z zawieszkami na łańcuszkach	srebro	X-XI w.	4 fr.	Wielkopolska, Kujawy, Polska Centralna (ryc. 2:7A-B)
	nieokreślonego typu	srebro	?	1 fr.	
lunule	odmiany I	srebro	IX-XI w.	1 fr.	Polska Wschodnia (ryc. 3:1A)
	odmiany II	srebro	IX-XI w.	1fr.	Polska Zachodnia (ryc. 3:1C)
paciorek	kubooktaedryczny	karneol	?	1	?
aplikacja	nieokreślonego typu z wytłaczanym guzem	srebro?	?	1 fr.	kształt zbliżony do skandynawskiej zapinki trójramiennej
przedmiot	okrągły z nitami	brąz	?	2 fr.	?
zapinki	równoramienna	brąz	?	1, 1 fr.	proweniencja skandynawska
	podkowiasta z nakłuciami	brąz	?	1 fr.	
	z zakończeniem zoomorficznym	brąz	?	1 fr.	proweniencja skandynawska
	nieokreślonego typu z łukowato wygiętym kabłąkiem	brąz	?	1 fr.	?
	nieokreślonego typu z łukowato wygiętym i rozszerzanym kabłąkiem	brąz	?	1 fr.	?
	nieokreślonego typu z przedstawieniem zoomorficznym	brąz	?	1 fr.	proweniencja skandynawska
trzewik miecza	nieokreślonego typu z elementami ażuru oraz ornamentem rytym	brąz	?	1 fr.	proweniencja skandynawska
ciężarki	nieokreślonego typu zakończony trójramiennym bolcem	?	?	1	proweniencja skandynawska?
	z ornamentem w postaci odciskanych dwóch kół	brąz	?	1	?
	z otworem	brąz	?	1	?
	nieokreślonego typu	brąz	?	1	?
igła		brąz	?	1	?
przedmiot	podłużny z zakończeniem zoomorficznym	brąz	?	1	proweniencja skandynawska
figurka	zoomorficzna	brąz	?	1	proweniencja skandynawska
drut		srebro	?	11 fr.	?
przedmiot	zdobiony filigranem	srebro	?	1	?
blaszka		srebro	?	11 fr.	?
moneta			X w.	199	

Tabela 2. Biżuteria ze skarbu z Englyst, par. Østemarie
Table 2. Jewellery from the Englyst hoard, Østemarie parish

Kategoria Category	Typ Type	Surowiec Raw Material	Chronologia Chronology	Liczba Total	Uwagi Rycina Remarks Figure
zausznice	cylindryczna	srebro	2. poł. X-XII w. apogeum XI w.	1 fr.	Dolny Śląsk, Wielkopolska, Mazowsze, Pomorze, Meklemburgia, Brandenburgia
	gwiaździsta	srebro	X- poł. XII w.; koniec XI w.	1	Słowiańszczyzna północno-zachodnia
	z trzema paciorkami ażurowymi	srebro	?	1 fr.	(ryc. 2:8)
	nieokreślonego typu	srebro	?	1 fr.	?
lunula	odmiany I	srebro	1. poł. X-XII w.	1 fr.	Słowiańszczyzna północno-zachodnia
bransoleta ?	nieokreślonego typu z ornamentem z trójkątów oraz pseudogranulacji	srebro	?	1 fr.	proweniencja skandynawska
szpila	pierścieniowata	brąz, pozłacana	?	1 fr.	proweniencja skandynawska
zapinka	okrągła nieokreślonego typu	brąz	?	1	?
pobocznice	o dwóch trapezowatych zwieńczeniach	brąz	?	1	?
	z trapezowatym zwieńczeniem	brąz	?	1 fr.	?
	o jednym okrągłym i jednym trapezowatym zwieńczeniu	brąz	?	1	?
	o dwóch okrągłych zwieńczeniach	brąz	?	1	?
ciężarki	ze znakami?	żelazo	?	1	?
	z motywem wklęsłego rombu oraz kółek	żelazo	?	1	?
	z literami „L”/ „I”, „H”?	żelazo pokryte miedzianą blaszką	?	1	?
	bez znaków	żelazo	?	1	?
trzewik miecza?	prostokątny o zaokrąglonych bokach, zdobiony ażurem	brąz	?	1	proweniencja skandynawska
figurka	z przedstawieniem zoomorficznym – koń	brąz	?	1 fr.	?
nieokreślone	zdobiony ażurem	srebro	?	1 fr.	?
	płaski przedmiot o nieregularnym kształcie, pokryty pismem runicznym	brąz	?	1 fr.	proweniencja skandynawska
blaszki	z motywem wilczych zębów	srebro	?	1	proweniencja skandynawska
	o podłużnym kształcie, z podziałem na segmenty	srebro	?	1	?

Tabela 3. Biżuteria ze skarbu z Kannikegård, par. Vestemarie
Table 3. Jewellery from the Kannikegård hoard, Vestemarie parish

Kategoria Category	Typ Type	Surowiec Raw Material	Chronologia Chronology	Liczba Total	Uwagi Rycina Remarks Figure
kabłączek skroniowy	odmiana IIIA $ø_1$ 1,6 cm $ø_2$ 0,2 cm brak żłobień	srebro	X-2. poł. XIII w.	1	Słowiańszczyzna północno-zachodnia
bransoleta?	z motywem wytłaczanych kółek oraz trójkątów	srebro	?	1 fr.	?
zapinka	nieokreślonego typu o zakończeniu zoomorficznym	brąz	?	1 fr.	proweniencja skandynawska
sprzączki do pasów	o delikatnie zaokrąglonym, trapezowatym kształcie	brąz	?	1	?
	D-kształtna zwieńczona trzema pętelkami	brąz	?	1	proweniencja skandynawska?
ciężarek	z wybrzuszeniem	brąz	?	1	?
nieokreślone	przedstawienie zoomorficzne - byk	brąz	?	1 fr.	?
srebro cięte		srebro	?	1 fr.	?

Tabela 4. Biżuteria ze skarbu z Munkerup, par. Åker
Table 4. Jewellery from the Munkerup hoard, Åker parish

Kategoria Category	Typ Type	Surowiec Raw Material	Chronologia Chronology	Liczba Total	Uwagi Rycina Remarks Figure
zausznica	nieokreślona	srebro	?	1 fr.	(ryc.2:9A)
kabłączek skroniowy	odmiana IIIA $ø_1$ 0,9 cm $ø_2$ 0,15 cm brak żłobienia	srebro	X-2. poł. XIII w.	1 fr.	Słowiańszczyzna północno-zachodnia (ryc. 2:10C)
paciorek	owalny	srebro	X-XII w.	1 fr.	Słowiańszczyzna północno-zachodnia
druty		srebro	?	4 fr.	?
blaszki		srebro	?	5 fr.	?
srebro cięte		srebro	?	2 fr.	?

Tabela 5. Biżuteria ze skarbu z Paeregård, par. Olsker
Table 5. Jewellery from the Paeregård hoard, Olsker parish

Kategoria Category	Typ Type	Surowiec Raw Material	Chronologia Chronology	Liczba Total	Uwagi Rycina Remarks Figure
zausznice	typu Świątki	srebro	X-XI w.	2	Słowiańszczyzna północno-zachodnia; koncentracja obszar środkowej i południowej Wielkopolski, Polski Centralnej, Śląska, Pomorza, Pomorza Zaodrzańskiego (ryc. 2:1)
	gwiaździste	srebro	X-poł. XII w.; koniec XI w.	2	Słowiańszczyzna północno-zachodnia (ryc. 2:2)
	z paciorkami cylindrycznymi	srebro	2. poł. X-XII w., apogeum XI w.	2	Dolny Śląsk, Wielkopolska, Mazowsze, Pomorze, Meklemburgia, Brandenburgia (ryc.2:3A)
	koszyczkowate	srebro	X-XII w.	2	Słowiańszczyzna północno-zachodnia; koncentracja zachodnia Wielkopolska, z Kujawami oraz Polska Centralna (ryc. 2:5)
	kolczyk z wisiorkiem wiaderkowatym	srebro	?	1 fr.	określony w ten sposób przez W. Łęgę; konsultacja ustna H. Kóčka-Krenz (ryc. 2:9C)
	nieokreślone typy zausznic		?	1 fr.	(ryc. 2:9B)
lunula	odmiana I	srebro	1. poł. X-XII w.	1 fr.	Polska zachodnia (ryc. 3:1B)
paciorki	owalny	srebro	X-XII w.	4 fr.	Słowiańszczyzna północno-zachodnia (ryc. 3:4)
	owalny z wybrzuszeniami	srebro	X-XI w.	1 fr.	Polska południowa; sporadycznie obszary sasko-turyńskie oraz Pomorze (ryc. 3:6)
	owalny- wieloboczny	srebro	X-XI w.	1 fr.	(ryc. 3:5)
	guzkiem	srebro	XI-XI w.	1, 2 fr.	Słowiańszczyzna północno- zachodnia; koncentracja Wielkopolska i Polska Centralna (ryc. 3:9B)
kaptorga	trapezowata	srebro	IX-1. poł. XIII w.	1 fr.	Słowiańszczyzna zachodnia; koncentracja

					Wielkopolska, Polska Centralna, Pomorze Zachodnie Meklemburgia (ryc. 5)
zakończenie naszyjnika	w kształcie liścia wierzby	srebro	?	1 fr.	?
naszyjnik	zbudowany z kilku rzędów pojedynczych kółek gęsto splecionych	srebro	?	1 fr.	proweniencja skandynawska
	zapięcia naszyjników	srebro	?	3 fr.	proweniencja skandynawska
bransolety	zdobiony motywem spiral układających się w kształt serca	srebro	?	1 fr.	proweniencja skandynawska
	zdobiona motywami wilczych zębów po bokach oraz romboidalnie ułożonymi kółkami pośrodku	srebro	?	1 fr.	proweniencja skandynawska
	zdobiona motywem wilczych zębów po bokach oraz jednym rzędem kółek pośrodku	srebro	?	1 fr.	proweniencja skandynawska
	zdobiona motywem wilczych zębów po bokach	srebro	?	1 fr.	proweniencja skandynawska
	zdobiona wybijaną linią falistą idącą w poprzek zabytku	srebro	?	1 fr.	proweniencja skandynawska
drut	sploty pojedyncze i podwójne	srebro	?	17 fr.	?
blaszka		srebro	?	9 fr.	?
cięte fragmenty srebra		srebro	?	22 fr.	?
płacidło		srebro	?	1	?
moneta		srebro	?	< 950 szt.	
			?		zdeponowany po 1050 r.

Tabela 6. Biżuteria ze skarbu z Store Gadegård, par. Pedersker
Table 6. Jewellery from the Store Gadegård hoard, Pedersker parish

Kategoria Category	Typ Type	Surowiec Raw Material	Chronologia Chronology	Liczba Total	Uwagi Rycina Remarks Figure
zausznice	gwiaździsta	srebro	X-poł. XII w.; koniec XI w.	1 fr.	Słowiańszczyzna północno-zachodnia
	z paciorkami cylindrycznymi	srebro	2. poł. X-XII w., apogeum XI w.	1 fr.	Dolny Śląsk, Wielkopolska, Mazowsze, Pomorze, Meklemburgia, Brandenburgia (ryc. 2:3B)
	z paciorkami ażurowymi odmiana III	srebro	koniec X-1. poł. XI w.	1 fr.	Dolny Śląsk, Meklemburgia i Pomorze Zachodnie (ryc. 2:4)
	nieokreślony typ zausznicy	srebro	?	2 fr.	?
zawieszka	dzwoneczkowata		VIII-XIII w., apogeum IX w.	1	(ryc. 3:2)
paciorki	z guzkiem	srebro	XI-XII w.	1, 11 fr.	Słowiańszczyzna północno-zachodnia
	cylindryczny	srebro	?	1	być może fragment zausznicy z paciorkami cylindrycznymi (ryc. 3:10)
	nieokreślony typ paciorka	srebro	?	1 fr.	proweniencja skandynawska
zapinki	równoramienna	brąz	?	1, 1 fr.	proweniencja skandynawska
	płytkowata	srebro, pozłacane	?	1 fr.	?
	z wygiętym kabłąkiem	brąz	?	1	?
	nieokreślonego typu	brąz, pozłacana	?	1	?
zawieszki	okrągła, w kształcie medalionu z przedstawieniem antropomorficznym	pozłacana	?	1	proweniencja bizantyjska (konsultacja ustna H. Kóčka-Krenz)
	w kształcie młota Thora o łukowatej krawędzi	srebro	?	1	proweniencja skandynawska
	w kształcie młota Thora z trzema stożkowatymi wypustkami na krawędzi	srebro	?	1	proweniencja skandynawska
szpile?	o pastorałowatej główce	brąz	?	1	?
	trapezowata	brąz	?	1	?

sprzączka	w kształcie litery omega	brąz	?	1	?
zakończenia pasów	o podłużnym kształcie, zakończona trójzębem	brąz	?	1	proweniencja skandynawska
	o podłużnym kształcie zakończona spłaszczoną pętelką z dziurką	brąz	?	1	proweniencja skandynawska
pieczęć?		ceramika?	?	1	?
ciężarek		żelazo	?	1	?
nieokreślone	podłużny przedmiot ze zdobieniami	brąz, pozłacany	?	1	proweniencja
					skandynawska
	nieregularnego kształtu przedmiot ze zdobieniami	brąz, pozłacany	?	1	proweniencja skandynawska
	nieokreślony przedmiot	brąz, pozłacany	?	1	?
	nieokreślony przedmiot o główce zbliżonej do tulipana	brąz	?	1	proweniencja skandynawska
drut		złoto	?	1	?
		srebro	?	2	?
placek		srebro	?	20 fr.	?

Tabela 7. Znalezisko luźne ze Baggård, par. Klemensker
Table 7. Stray find from Baggård, Klemensker parish

Kategoria Category	Typ Type	Surowiec Raw Material	Chronologia Chronology	Liczba Total	Uwagi Rycina Remarks Figure
zausznica	nieokreślony typ	srebro	?	1	pochodzi ze stanowiska osadowego

Tabela 8. Znalezisko luęne z Landegård, par. Klemensker
Table 8. Stray find from Landegård, Klemensker parish

Kategoria Category	Typ Type	Surowiec Raw Material	Chronologia Chronology	Liczba Total	Uwagi Rycina Remarks Figure
paciorek	ażurowy	srebro	cmentarzyska X-XIII w. skarby X-1. poł. XI w.	1	tereny wschodnich obszarów ziem polskich; cmentarzyska z obszaru Mazowsza (ryc. 3:7)
pierścionek	taśmowaty	srebro	X-XIV w. apogeum 2. poł. X-XIII w.	1	Słowiańszczyzna północno-zachodnia; koncentracja cmentarzyska turyńskie i wschodniego Mazowsza, pochodzi ze stanowiska osadowego (ryc. 4)

Tabela 9. Znalezisko luźne z Landegeby, par. Bodilsker
Table 9. Stray find from Landegeby, Bodilsker parish

Kategoria Category	Typ Type	Surowiec Raw Material	Chronologia Chronology	Liczba Total	Uwagi Rycina Remarks Figure
kabłączek skroniowy	odmiana III A $ø_1$ 1,4 cm $ø_2$ 0,5 cm brak żłobień	srebro	X-2. poł. XIII w.	1	Słowiańszczyzna północno-zachodnia; koncentracja Wielkopolska, Kujawy, Mazowsze, Dolny Śląsk, treny sasko-turyńskie, pochodzi ze stanowiska osadowego (ryc. 2:10B)

Tabela 10. Znalezisko luźne z Norre Sandegård, par. Østelars
Table 10. Stray find from Norre Sandegård, Østelars parish

Kategoria Category	Typ Type	Surowiec Raw Material	Chronologia Chronology	Liczba Total	Uwagi Rycina Remarks Figure
zausznica	z dwiema zwierzęcymi główkami	srebro	poł. X-koniec XI w.	1 fr.	bardzo rzadki typ na całym obszarze Słowiańszczyzny północno-zachodniej; większa koncentracja okolice Poznania, być może stanowi część skarbu (ryc. 2:6)

Tabela 11. Znalezisko luźne z Veste Pilegård, par. Klemensker
Table 11. Stray find from Veste Pilegård, Klemensker parish

Kategoria Category	Typ Type	Surowiec Raw Material	Chronologia Chronology	Liczba Total	Uwagi Rycina Remarks Figure
kabłączek skroniowy	odmiana IIIc $ø_1$ 1,6 cm $ø_2$ 0,3 cm 3 żłobienia wzdłuż uszka	Srebro	X-XIV w.	1	obszary na Zachód od Odry, został znaleziony na stanowisku osadowym, być może stanowi cześć skarbu (ryc. 2:10A)

Tabela 12. Znalezisko luźne z Munkegård, par. Poulsker
Table 12. Stray find from Mounkegård, Poulsker parish

Kategoria Category	Typ Type	Surowiec Raw Material	Chronologia Chronology	Liczba Total	Uwagi Rycina Remarks Figure
paciorki	z guzkiem	Srebro	XI-XII w.	1	obszar Słowiańszczyzny północno-zachodniej; koncentracja Wielkopolska, Polska Centralna (ryc. 3:9A)
	malinowaty	Srebro	X-XI w.	1	Słowiańszczyzna Wschodnia znaleziska w obrębie cmentarzyska (ryc. 3:8)

Tabela 13. Znalezisko luźne z Store Klinkegård, par. Vestemarie
Table 13. Stray find from Store Klinkegård, Vestemarie parish

Kategoria Category	Typ Type	Surowiec Raw Material	Chronologia Chronology	Liczba Total	Uwagi Rycina Remarks Figure
zawieszka	guz kulisty	Srebro		1	Czechy, Ukraina (ryc. 3:3)

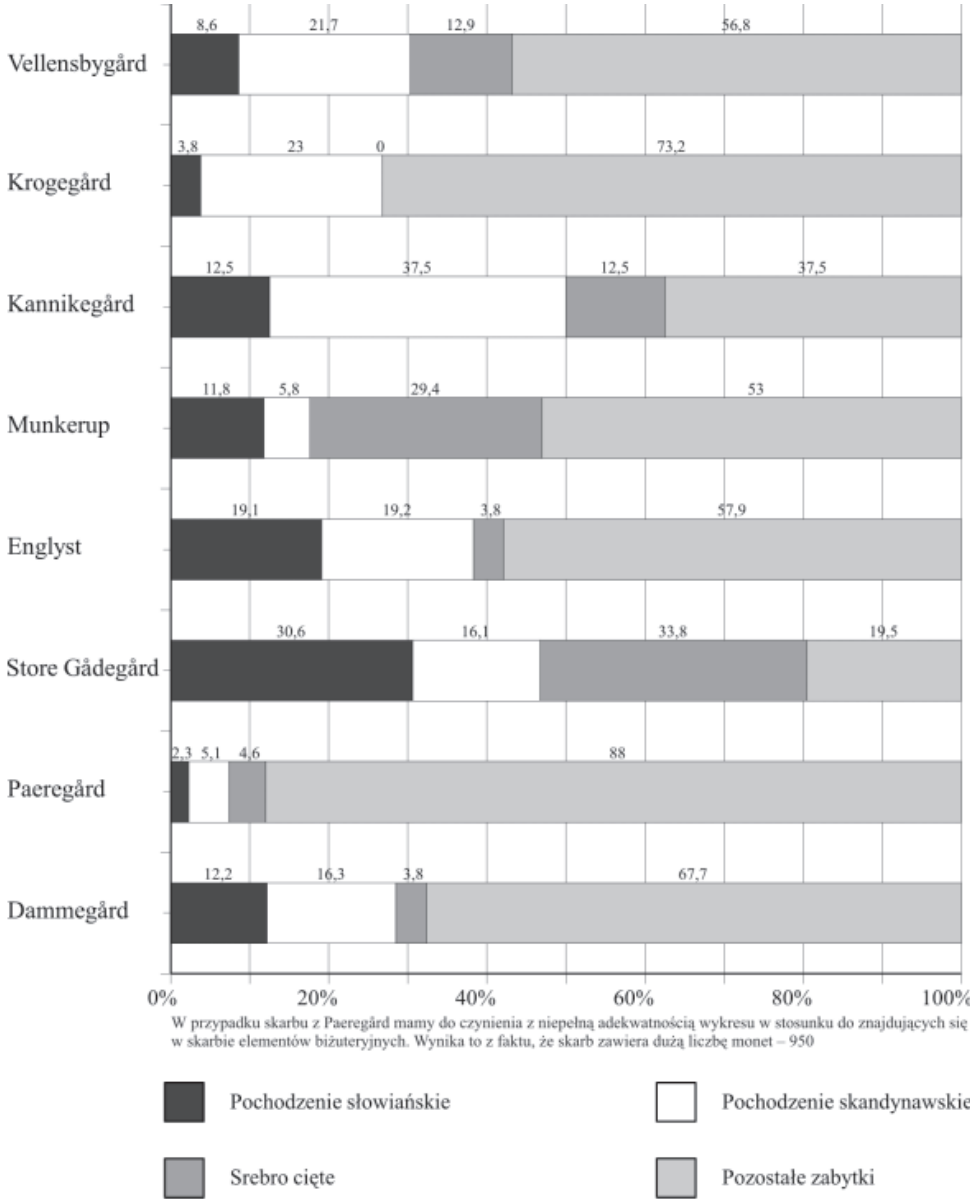

Wykres 1. Procentowy udział zabytków o proweniencji słowiańskiej i skandynawskiej skarbach
Graph 1. Percentage share of ornaments of Slavic and Scandinavian provenance treasures

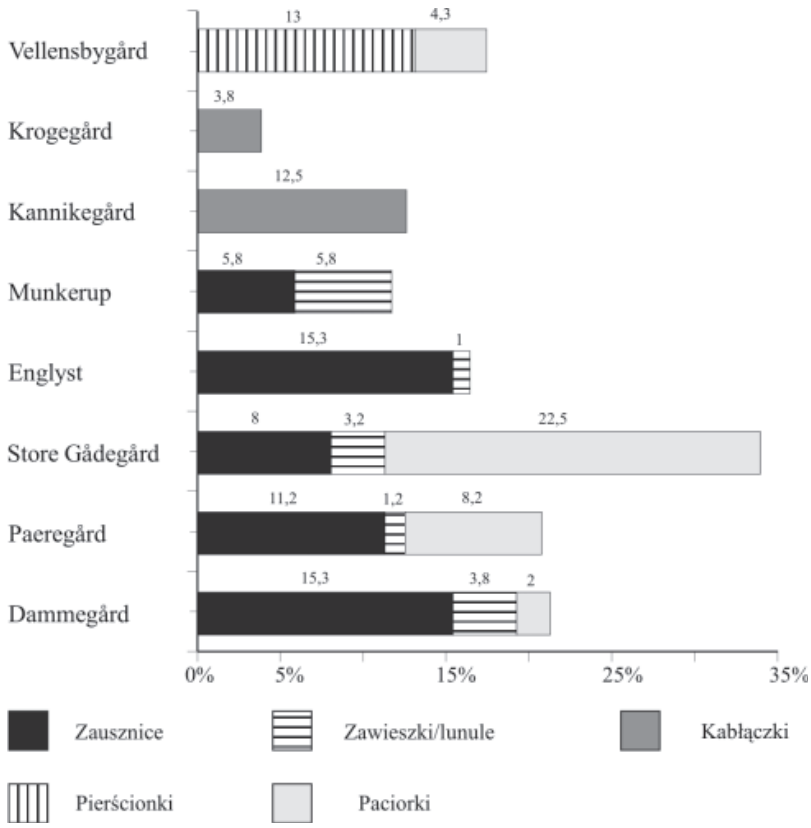

Wykres 2. Procentowy udział poszczególnych kategorii biżuterii w skarbach
Graph 2. Percentage of different category of jewelry in treasures

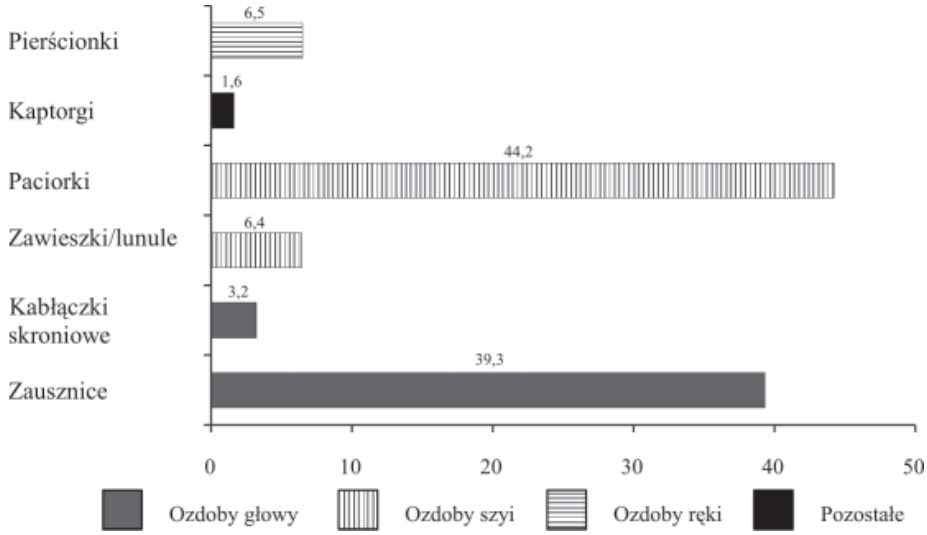

Wykres 3. Udział procentowy poszczególnych typów ozdób
Graph 3. Percentage of different types of ornaments

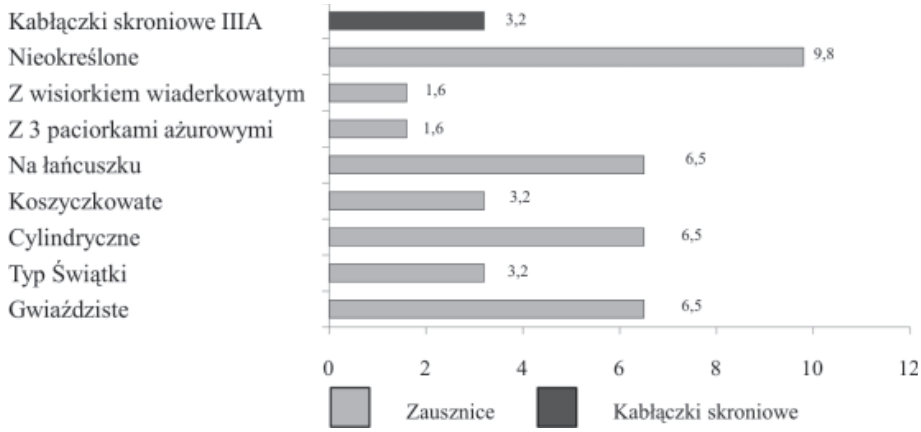

Wykres 4. Udział procentowy poszczególnych ozdób głowy
Graph 4. Percentage of different ornaments of the head

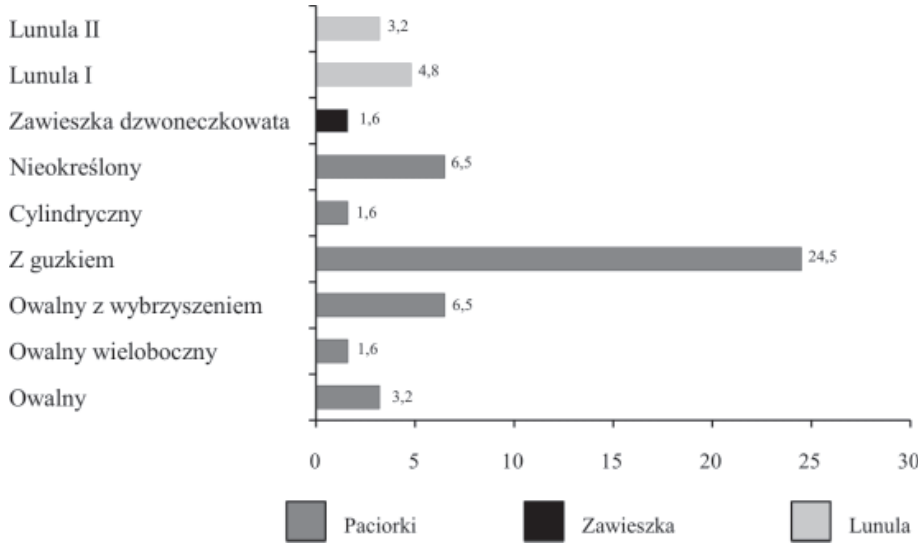

Wykres 5. Udział procentowy poszczególnych typów ozdób szyi
Graph 5. The percentage of different types of neck ornaments

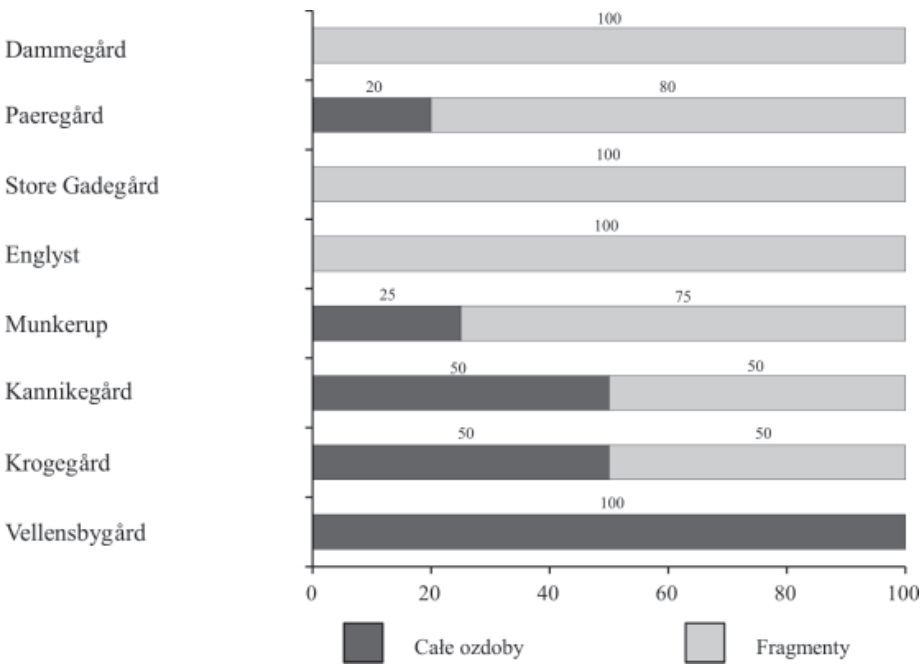

Wykres 6. Stosunek procentowy udziału całych ozdób do fragmentów w skarbach bornholmskich
Graph 6. The percentage share of ornaments preserved in whole and fragmentary from the treasures in Borholm

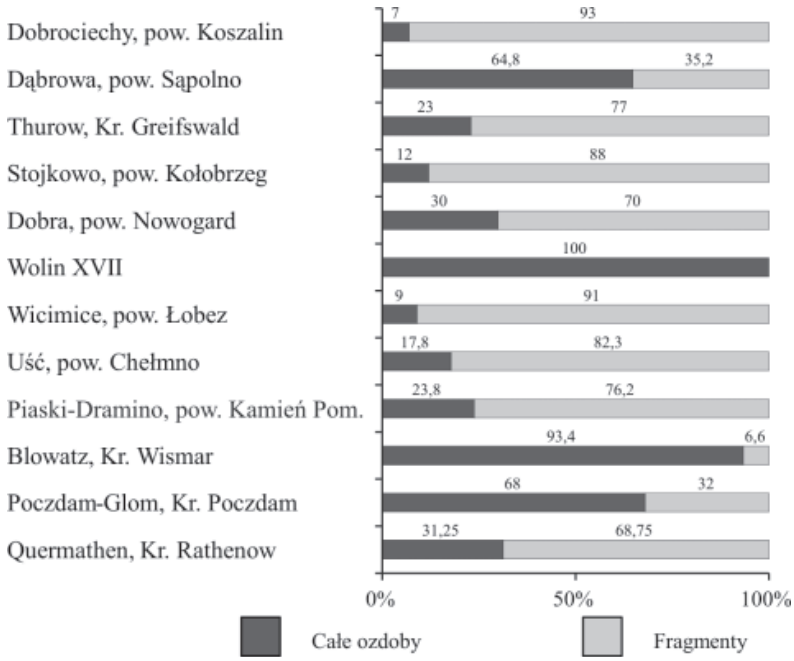

Wykres 7. Udział procentowy zabytków całych do fragmentów w przykładowych skarbach z terenu Pomorza oraz Połabia
Graph 7. The percentage share of ornaments preserved in whole and fragmentary from some Pomerania and Elbe region

Wykres 8. Udział procentowy poszczególnych kategorii zabytków w przykładowych skarbach z terenu Polski i Połabia
Graph 8. The percentage share of different ornaments from some treasures in Poland and Elbe region

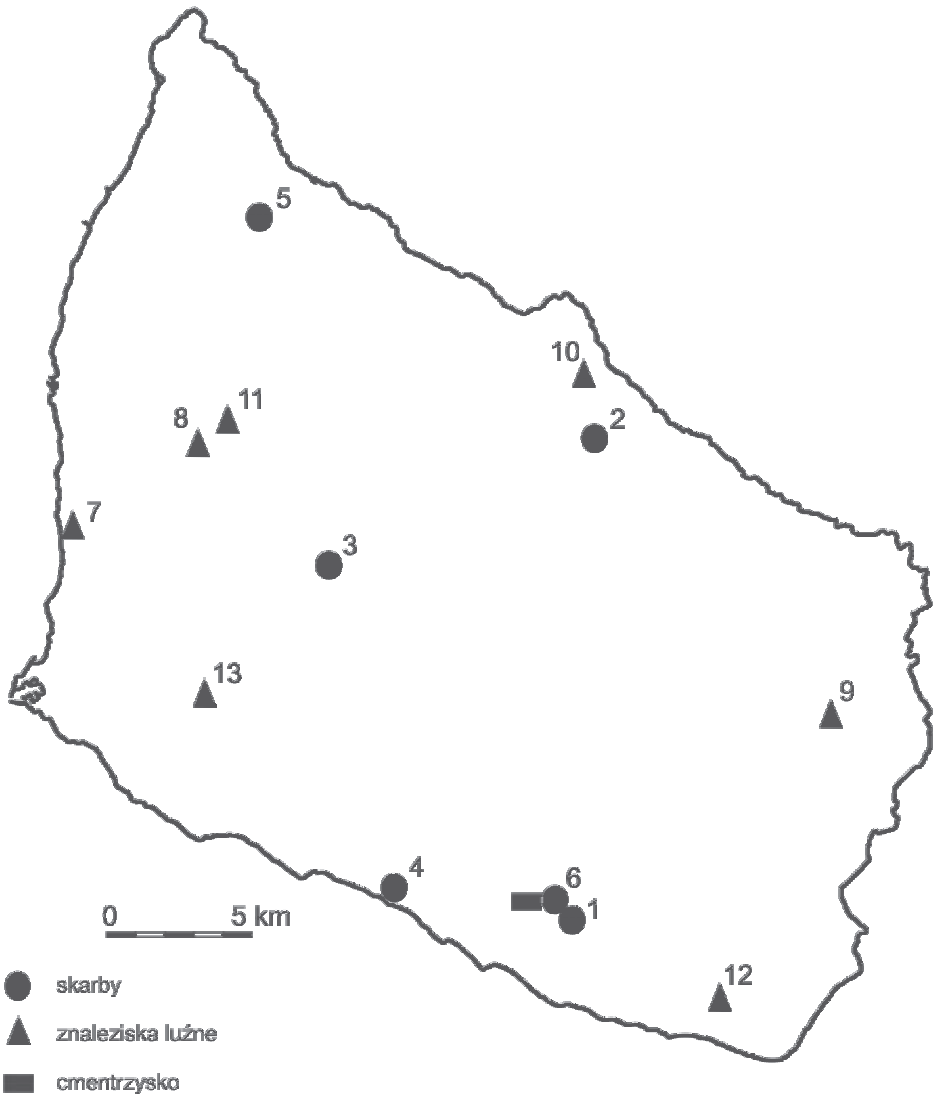

Ryc. 1. Mapa stanowisk, które zostały wykorzystane w pracy. Numeracja stanowisk jest zgodna z numeracją katalogu (oprac. K. Czonstke)
Fig. 1. Map of the sites discussed in this paper. The numbering of the sites is in accordance with the catalogue numbering (worked out by K. Czonstke)
1 – Dammegård, par. Pedersker; 2 – Englyst, par. Østemarie; 3 – Kannikegård, par. Vestemarie; 4 – Munkerup, par. Åker; 5 – Paeregård, par. Olsker; 6 – Store Gadegård, par. Pedersker; 7 – Baggård, par. Klemensker; 8 – Landegård, par. Klemensker; 9 – Landegeby, par. Bodilsker; 10 – Norre Sandegård, par. Østelars; 11 – Veste Pilegård, par. Klemensker; 12 – Munkegård, par. Poulsker; 13 – Store Klinkegård, par. Vestemarie oraz cmentarzysko Ndr. Grødbygård, par. Åker

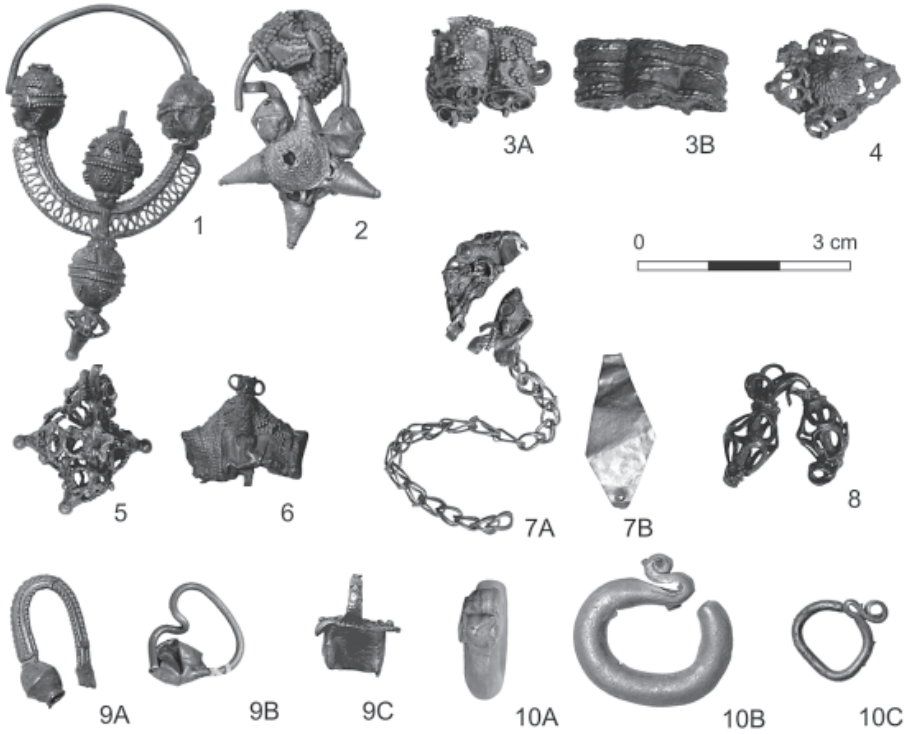

Ryc. 2. Ozdoby głowy: 1 – zausznica typu Świątki, odmiana I, skarb Paeregård, par. Olsker; 2 – zausznica gwiaździsta, skarb Paeregård, par. Olsker; 3 – zausznice z paciorkami cylindrycznymi: A – skarb Paeregård, par. Olsker; B – skarb Store Gadegåd, par. Pedersker; 4 – zausznica z ażurowymi paciorkami, odmiana III, skarb Store Gadegård, par. Pedersker; 5 – zausznica koszyczkowata, skarb Paeregård, par. Olsker; 6 – zausznica z dwiema zwierzęcymi główkami, znalezisko luźne Norre Sandegård, par. Østelars; 7 – Zausznice: A – zausznica półkolista / zausznica z zawieszkami na łańcuszkach, skarb Dammegård, par. Pedersker; B – zawieszka od zausznicy (?), skarb Dammegård, par. Pedersker; 8 – zausznica z 3 paciorkami ażurowymi, skarb Englyst, par. Østemarie; 9 – zausznice nieokreślanych typów: A – skarb Munkerup, par. Åker; B – skarb Paeregård, par. Olsker; C – o wisiorku wiaderkowatym (prostokątnym), skarb Paeregård, par. Olsker; 10 – kabłączek skroniowy: A – typ IIIc, znalezisko luźne Vester Pilegård, par. Klemensker; B – typ IIIA, znalezisko luźne Landegeby, par. Bodilsker; C – typ IIIA, skarb, Munkerup, par. Åker (fot. B. Świątkowski)

Fig. 2. Head ornaments: 1 – Earring of Type Świątki, Variant I, Paeregård hoard, Olsker parish; 2 – Star-shaped earring, Paeregård hoard, Olsker parish; 3 – Earrings with cylindrical beads: A – Paeregård hoard, Olsker parish; B – Store Gadegård hoard, Pedersker parish; 4 – Earring with openwork beads, Variant III, Store Gadegård hoard, Pedersker parish; 5 – Basket-shaped earring, Paeregård hoard, Olsker parish; 6 – Earring with two animal heads, Norre Sandegård stray find, Østelars parish; 7 Earrings: A – Semicircular earring / earrings with pendants on chains, Dammegård hoard, Pedersker parish; B – Earring pendant (?), Dammegård hoard, Pedersker parish; 8 – Earring with 3 openwork beads, Englyst hoard, Østemarie parish; 9 – Earrings of unspecified type: A – Munkerup hoard, Åker parish; B – Paeregård hoard, C – with a bucket-shaped (rectangular) pendant, Paeregård hoard, Olsker parish; 10 – Temple ring: A – Type IIIc, Vester Pilegård stray find, Klemensker parish; B – Type IIIA, Landegeby stray find, Bodilsker parish; C – Type IIIA, Munkerup hoard, Åker parish (photo B. Świątkowski)

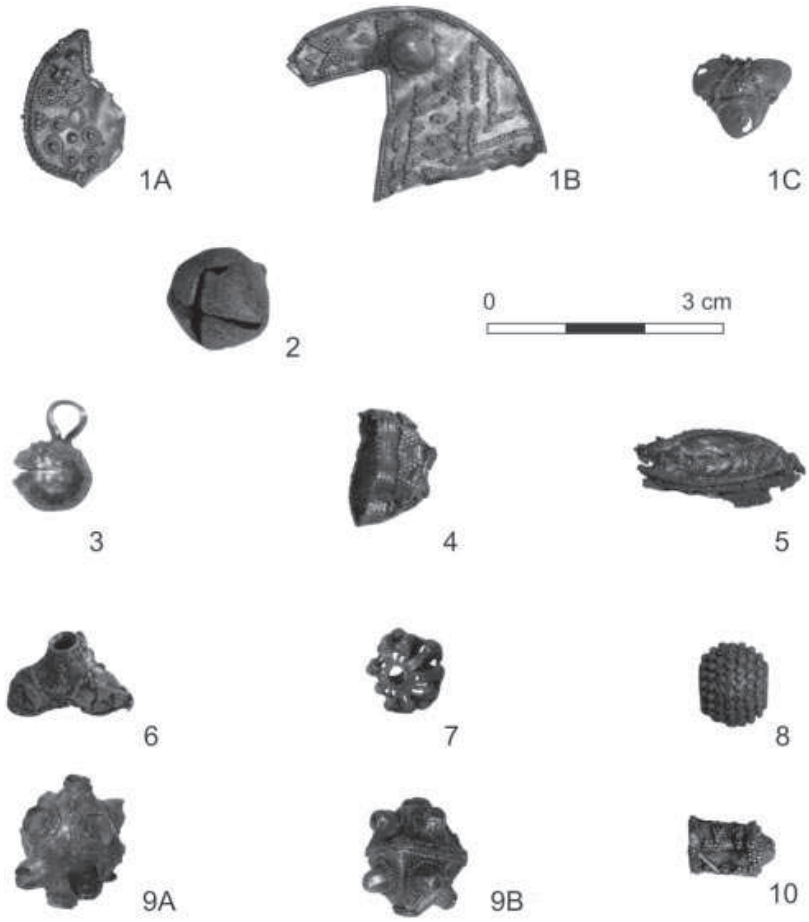

Ryc. 3. Ozdoby szyi: 1 – lunule: A – skarb Dammegård, par. Pedersker, odmiana I; B – skarb Paeregård, par. Olsker, odmiana I; C – skarb Dammegård, par. Pedersker odmiana II; 2 – zawieszka dzwoneczkowata, skarb Store Gadegård, par. Pedersker; 3 – guz kulisty, znalezisko luźne Store Klinkegård, par. Vestemarie; 4 – paciorek owalny, skarb Paeregård, par. Olsker; 5 – paciorek owalny wieloboczny, skarb Paeregård, par. Olsker; 6 – paciorki owalne z wybrzuszeniami, skarb Paeregård, par. Olsker; 7 – paciorek ażurowy, znalezisko luźne Landegård, par. Klemensker; 8 – paciorek malinowaty, znalezisko luźne Munkegård, par. Poulsker; 9 – paciorki z guzkiem: A – znalezisko luźne Munkegård, par. Poulsker; B – skarb Paeregård, par. Olsker; 10 – paciorek cylindryczny, skarb Store Gadegård, par. Pedersker (fot. B. Świątkowski)
Fig. 3. Neck ornaments: 1 – Lunulae: A – Dammegård hoard, Pederkser parish, Variant I; B – Paeregård hoard, Olsker parish, Variant I; C – Dammegård hoard, Pedersker parish, Variant II; 2 – Bell-shaped pendant, Store Gadegård hoard, Pedersker parish; 3 – Spherical boss, Store Klinkegård stray find, Vestemarie parish; 4 – Oval bead, Paeregård hoard, Olsker parish; 5 – Oval polygonal bead, Paeregård hoard, Olsker parish; 6 – Oval beads with bulges, Paeregård hoard, Olsker parish; 7 – Openwork bead, Landegård stray find, Klemensker parish; 8 – Raspberry-shaped bead, Munkegård stray find, Poulsker parish; 9 – Beads with bosses: A – Munkegård stray find, Poulsker parish; B – Paeregård hoard, Olsker parish; 10 – Cylindrical bead, Store Gadegård hoard, Pedersker parish (photo B. Świątkowski)

Ryc. 4. Ozdoby ręki: 1 – pierścionek taśmowaty, znalezisko luźne Landegård, par. Klemensker (fot. B. Świątkowski)
Fig. 4. Hand ornaments: ribbon ring, stray find, Landegård, Klemensker parish (photo B. Świątkowski)

Ryc. 5. Kaptorga trapezowata, skarb Paeregård, par. Olsker (fot. B. Świątkowski)
Fig. 5. Trapezium kaptorga, Paeregård hoard, Olsker parish (photo B. Świątkowski)

LITERATURA

Albrycht-Rapnicka D.

1975 *Wczesnośredniowieczny skarb z Brzozowa Nowego, pow. Przasnysz*, „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne" 3, 251-319.

Banaszkiewicz J.

1986 *Jedność porządku przestrzennego, społecznego i tradycji początku ludu. Uwagi o urządzaniu wspólnoty plemienno-państwowej u Słowian*, „Przegląd Historyczny" 78/3, 445-466.

Czarpiński W.

1982 *Historia Danii*, Warszawa.

Dekówna M., Reyman J., Suchodolski S.

1974 *Wczesnośredniowieczny skarb srebrny z Zalesia, pow. Słupca*, Warszawa.

Duczko W.

2000 *Obecność skandynawska na Pomorzu i słowiańska w Skandynawii we wczesnym średniowieczu*, (w:) *Salsa Cholbergiensis, Kołobrzeg w średniowieczu*, Kołobrzeg, red. L. Leciejewicz, M. Rębkowski, 23-41.

Filipowiak W.

1998 *Ceramika słowiańska i „bałtycka" uwagi do produkcji i handlu morskiego,* „Acta Archaeologica Pomoranica", 1, Szczecin, 237-244.

Felczak A., Malarczyk D., Małachowska S.

1997 *Skarb monet i ozdób srebrnych z X wieku z Obry Nowej*, „Wiadomości Numizmatyczne" 41/1-2, 1-26.

Hensel W.

1952 *Słowiańszczyzna wczesnośredniowieczna*, Poznań.

Hårdh B.

1996 *Silver in the Viking age*, „Acta Archaeologica Lundensia" 25.

w druku *The silver hoard from Skovangen, Bornholm*.

Jensen J.S.

1992 *Denmark's mediaeval treasure-hoards*, København.

Kiersnowscy T. i R.
1955 *Z dziejów obrotu kruszcowego w Polsce wczesnofeudalnej w świetle skarbu ze wsi Stojkowo, pow. Kołobrzeg,* „Wiadomości Archeologiczne" 22/1, 5-54.
1959 *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Pomorza*, Warszawa.

Kiersnowski R.
1964 *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Połabia,* Warszawa.

Kostrzewski J.
1962 *O pochodzeniu ozdób srebrnych z polskich skarbów wczesnośredniowiecznych*, „Slavia Antiqua" 9, 139-210.

Kowalewski J.
2001 *Okoliczności deponowania wczesnośredniowiecznych skarbów na terenie Słowiańszczyzny Zachodniej, próba reinterpretacji znaczenia*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici" 28, 59-97.

Kóčki-Krenz H.
1993 *Biżuteria północno-zachodnio-słowiańska we wczesnym średniowieczu*, t. 1 i 2, Poznań.

Labuda G.
1953 *Saga o Strybjörnie, jarlu Jómsborga*, „Slavia Antiqua" 4, 283-337.
2002 *Fragmenty dziejów Słowiańszczyzny Zachodniej*, t. 1, Poznań.

Lewicki T.
1989 *Problematyka studiów nad skarbami wczesnego średniowiecza*, „Wiadomości Numizmatyczne" 34/1, 25-51.

Łęga W.
1930 *Kultura Pomorza we wczesnem średniowieczu na podstawie wykopalisk*, t. I i II, Toruń.

Naum M.
2004 *Słowiański Bornholm. Kontakty między Bornholmem a północno-zachodnim wybrzeżem Bałtyku w latach 900-1259*, „Materiały Zachodniopomorskie" 47, 133-147.
2006 *Theory of Practice and Archaeology of Culture Contact: Case Study of Early Medieval Bornholm*, "Quaestiones Medii Aevi Novae" 2, 287-304.
2008 *Slavic migration and settlement on Bornholm in the Early Middle Ages*, „Lund Studies in Historical Archaeology" 9.

Piekarczyk S.
1979 *Mitologia germańska*, Warszawa.

Reyman B.
1987 *Wczesnośredniowieczny skarb srebrny z Nowej Huty-Pleszowa. Część katalogowa*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty" 11, 121-172.
1988 *Wczesnośredniowieczny skarb srebrny z Nowej Huty-Pleszowa. Część analityczna*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty" 12, 131-147.

Salomon M.
2005 *Wielka Historia Świata*, Kraków.

Skovmand R.
1942 *De danske Skattefund fra Vikingetiden og den ældeste Middelader indtil omkring 1150*, Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, København.

Stanisławski B.M.
2000 *Wczesnośredniowieczna ceramika słowiańska oraz bałtycko-wendyjska z wyspy Bornholm*, „Materiały Zachodniopomorskie" 46, 107-123.

Strzelczyk J.
1968 *Po tamtej stronie Odry. Dzieje i upadek Słowian połabskich*, Warszawa.

Szyjewski A.
2003 *Religia Słowian*, Kraków.

Ślaski J., Tabaczyński S.
1958 *Z badań nad wczesnośredniowiecznymi skarbami srebrnymi z terenów Wielkopolski*, Warszawa.
1959 *Wczesnośredniowieczne skarby średniowieczne z Wielkopolski*, Poznań.

Tambor J.
1989 *Pieniężne funkcje biżuterii srebrnej na ziemiach polskich w X-XI w.*, „Wiadomości Numizmatyczne" 33, 12-41.

Wachowski K.
2000 *Słowiańszczyzna Zachodnia*, Poznań.

Wagnkilde H.
1999 *Slaviske trœk i bornholmske grave fra tiden omkring kristendommens indførelse*, „Meta" 2, 4-17.

Żak J.
1961 *Ceramika typu zachodniosłowiańskiego w Lillebergu na Bornholmie*, „Slavia Antiqua" 8, 195-214.
1967 *Importy skandynawskie na ziemiach zachodniosłowiańskich od IX do XI wieku*, Poznań.

Karolina Czonstke

Slavic jewellery from early medieval hoards in Bornholm
Summary

The subject discussed by the author, namely Slavic jewellery in early medieval hoards in Bornholm, serves as a pretext for reflection on the causes and forms of Slavic-Scandinavian relations in the early Middle Ages. After the quantitative analysis of the jewellery material, the composition of the hoards, their forms of deposition, their distribution within one island and the search for analogies on the southern shores of the Baltic Sea, the author points out the unusual concentrations of hoards which include specimens of Slavic jewellery. Their accumulation is greatest in the south of the island, and more specifically in the parishes of Åker, Klemensker and Pedersker. As far as the form and composition of the hoards deposited there are concerned, analogies were found in the territories of Western Pomerania, Mecklenburg and Elbeland, and partly in Greater Poland. Moreover, the area of distribution of the hoards coincides with the area where Slavic pottery is found as well. It should also be noted that only in occasional cases the hoards were not deposited in Slavic vessels. The distinct accumulation of finds with Slavic characteristics, namely jewellery, pottery, but also items of grave furnishings, particularly in the south of the island, may suggest that there was a population of Slavic origin or a community associated with the Slavs in this area. The newcomers from the south could be an autonomous part of the community living on Bornholm, or both groups formed a settlement with a social structure similar to Wolin, where both Scandinavians and Slavs lived.